Անապահով հողը հայրենիք լինել չի կարող

Ուր բազմաքանակ ազատ, անկախ ու միացյալ պահանջատիրությամբ լցված մամուլի էջերում ծանոթ ու անծանոթ համազգային գործիչների քաղաքական վերլուծություններն ու կանխատեսումներն եմ կարդում... *Ինձ օտար եմ զգում, խորթ ու ավելորդ: Պարզ գրեք հասկանանք ի՛նչ եք ասում: Ջուլալեք գալիքը տեսնենք:* Թողեք մտքի ճախրանք ու վետվետումներ: «Եթեների» ու «հնարավորի» լեզվական բարդույթներից ազատեք մեզ սովորական մահկանացուներիս: Այս հողի իրական տերը ես եմ: Դուք պարզապես ծեր մասնագիտությունն եք դարձրել քաղաքական գործը, պինդ բռնել եք մամուլ ու եթեր, շատ եք թվում ու ժողովուրդ եք երեւում: Այդպես էլ ներկայանում եք: Բայց ես ձեզ մեկիկ-մեկիկ հաշվել եմ, ձեր քանակը հաստատ գիտեմ՝ հարյուրից թե ավելի եք, ապա հազարից պակաս ու պակաս:

Մեր խռովված, մեր չարչարված հոգին ու միտքն ինչո՞ւ եք շարունակ պղտորում: Թումանյանով մեծացած սերունդ ենք կարճ ասեք, պարզ ու խաղաղ:

Կգնայի: Կճարեի մի հայտնի-անհայտ մոլորակ... Բայց այս մի քանի սար ու ծոր Հայաստանի պաշտամունքն ունեմ: Այս 30 հազար քառակուսի կիլոմետր հողակտորի մշակն եմ ու այս տան պահապան շունը:

Մեր զավակները կներեն մեզ տնտեսական մեծ ու փոքր անգրագիտությունների, քաղաքական վրիպակների ու ծախողումների համար: Կուղղեն, կճշտեն մեր արածը ներված կլինենք: *Բայց հողի կորստի ու հայրենիքում ապրող մարդու կորստի համար ներում չի եղել ու չի լինի:* Մենք չենք ներել մեր հայրերին, ու մեզ չեն ների մեր զավակները, որովհետեւ այսպիսի կորուստը, որպես կանոն, անդառնալի է: Սերունդների անփոփոխ պատգամը անկորուստ փոխանցել հայրենի հողն ու հողի վրա ապրող մարդուն, պարտադրում է աչքի լույսի պես պահպանել քեզ ժառանգվածը ու դողալ ունեցածի վրա: *Բոլոր ժամանակներում մեծ Աշխարհի հզոր իրողությունները հայրենյաց հողի*

պահպանման իրենց կերպն են թելադրում: Հողի ու հողի վրա ապրող մարդու կորուստը չունի «մեղմացուցիչ դեպք հանցանաց»: Հանցագործ են եւ ազգային ոգեւորությունը. եւ հաջորդ սերնդի գործն անելու աճապարանքը. եւ ազգային ազնիվ-մաքուր ռոմանտիզմը: Միայն արդյունքով են մեր արածը չափելու: Սա որպես ելակետ:

Քրիստոսի ծնունդից չեմ սկսելու: Իմ ապրած-տեսած ժամանակից ասեմ: Յոթանասուն տարի Խորհրդային պետական կառույցը, ինքնավարությունների տեսքով կամ առանց դրա, հզոր պարիսպների մեջ վանդակեց հայոց Հայրենիքը եւ հայոց գաղութները: Կորուստները թողնենք:

Մեզ փոխանցվել է սա 30 հազար քառակուսի կմ տարածքով, 3,5 միլիոն ժողովրդով Հայաստան-պետություն ու հայոց հոծ գաղթօջախներ անկախ Ադրբեջանում ու Վրաստանում, «խորհրդային» ոչ կենսունակ սփյուռք նախկին միության մյուս հանրապետություններում: Այսպիսի պատեհություն. այսպիսի աստեղային ժամ հայոց պետություն ստեղծելու. հավաք-ապահով-ամբողջական լինելու չի հիշում մեր պատմությունը: *Իմ սերնդի անելիքն այնքա՜ն պարզ է, այնքա՜ն վեհ ու իրական. Մեծ Աշխարհի կողմից մերը ճանաչված 30 հազար քառակուսի կիլոմետրի վրա կայացնել անկախ ու գործացող Հայաստան պետություն մեր մահմեդական հարեւան Ադրբեջանից ու մեր քրիստոնյա հարեւան Վրաստանից ունենալով երաշխիքներ իրենց անկախ պետության հայ քաղաքացիների կյանքի ապահովության վերաբերյալ: Հաշտ մեր անմիջական հարեւանների Ադրբեջանի, Թուրքիայի, Վրաստանի ու Իրանի հետ գոնե այսօր առանց հողային պահանջ-կռվի, առանց նախապաշարումների վստահ հարաբերվենք մահմեդական աշխարհի հետ, չոգեւորվենք քրիստոնյա Եվրոպայով. մեծ Ռուսիային անմնացորդ չտրվենք տնտեսական-ստեղծարար աշխատանքում հաղթելու պատրաստ. արտադրելով-առուծախով Անդրկովկասը նվաճելու վճռականությամբ: Սրանցից որի՞ հետ համաձայն չեք: Ո՞նց չողջունես հայոց համազգային շարժում քաղաքական կազմակերպությանը. որը գալիս էր ծեւակերպելու ազգային-պետական այս առաջնահերթ խնդիրները. կազմակերպելու այդ խնդիրների լուծումը: Այո. ես «մոլի» ՀՀՇ-ական եմ. բայց այսքանով:* Ազգային-ազատագրական պայքարի

ցեցով ինչպե՞ս խոցվեց-վարակվեց բոլշեւիկյան թմբիրից նոր-նոր արթնացող-զուլալվող ժողովուրդը: Ինչպե՞ս ՀՀՇ-ն չկարողացավ կանխել ազգային-ազատագրական պայքարի մոլեգնացող թափը պարզ տեսնելով, որ այն սպառնում է նոր-նոր ծեւավորվող պետականության խարխլմամբ ու Արցախի հայաթափմամբ: Արցախյան շարժման մեր ազգային-հերոսական ռոմանտիզմի առաջին փուլի (1988-90թ.թ.) պոռթկումը ինչպե՞ս չենք կարողանում հաղթահարել, ինչո՞ւ հայոց նոր պետականության կերտման երդումով ժողովրդից իշխանություն ստացած ՀՀՇ-ն հանրապետության իր նախագահով ու Խորհրդարանով, միասնական չէ, *որ հաշվի նստենք մեզանից դուրս գոյություն ունեցող աշխարհի ու նրա հզոր իրողությունների հետ, որ հաղթենք մեր տեսակին:* Ինչո՞ւ մեր սերունդը չի աշակերտում ոչ միայն իր հայրերի պատմությանը, այլեւ տակավին խուլ ու կույր ենք ահա արդեն 5 տարի շարունակվող մեր մաքառման դասերի նկատմամբ: Մեր ազգովի ծգտումը գտնվել Տիեզերքի ուշադրության կենտրոնում, մի՞թե չենք հաղթահարելու: Հողը ու հողի վրա ապրող մեր հայրենակիցներին կորստյան տանող, կործանարար «Մահ կամ ազատություն»-ից ե՞րբ ենք հրաժարվելու: Իմ իմանալիքը չէ: Մեր ժամանակի պատմագրին թողնեմ այս հարց-խնդիրների քննումը: Իմ գիտցածն ասեմ:

Ճիշտ է Ադրբեջանի հետ պատերազմում մեր ունեցած 30 հազար քառակուսի կմ-ից ոչ մի քառակուսի մետր հող, ի վերջո, չենք կորցնի: Աշխարհն իր կառույցներով ու սահմանած իրողություններով թույլ չի տա: Բայց կավերենք (ավերում ենք) մեր շեները, կվերածենք դրանք ավերակների, կլքենք տասնյակ տարիների տքնանքով ստեղծած մեր շեները, արյունաքամ կանենք մեր տնտեսությունը, մեր վայրի իրականությամբ կանջրպետենք մեզ քաղաքակրթությունից, ճարպիկն ու ընդունակը կգաղթեն հայրենիքից: Ո՞վ է հաշվում: Ո՞ւմ մեղադրես: Ազգային մազոխիզմի դրսեւորում ուրիշ ոչինչ: Անապահով հողը հայրենիք լինել չի կարող: Իսկ Ադրբեջանից, ի վերջո, ոչ մի քիզ հող չենք կարող խլել. կսպանենք, կավերենք, դարերի թշնամությունը կթարմացնենք: Ինչո՞վ ենք մեզ մխիթարելու Ադրբեջանին հասցված վնասի մեծությա՞մբ: Այսօր արդեն հպարտանում ենք:

Արցախը Ադրբեջան պետության մասն է եղել յոթանասուն տարի: ՍԱԿ-

ի կողմից ճանաչված է որպես նրա օրինական տարածք, ու այսօր այդպես էլ կմնա... *Մեր սերնդի այսօրվա խնդիրը չէ՝ Մեր սերնդի այսօրվա հնարավոր-լուծելիք, պարտադիր-լինելիք խնդիրն արցախցու իր հողում ապրելու իրավունքի ապահովումն է:* Չի կարելի այս խնդիրը նույնացնել անկախ Արցախ պետության հաստատման հետ:

Ամեն անգամ գրիչ վերցնելիս ես ամաչում եմ, որ անտաղանդ կրկնելու եմ բոլորին հայտնի ու պարզ, քրեստոմատիական իրողություններ. մեր ժողովրդի դաժան պատմության դասերը վկա, աշխարհում վերջին քառասուն տարում կատարվածը տես ս, ՄԱԿ-ի եւ Եվրախորհրդի բոլոր փաստաթղթերն անընդհատ թերթիր: Մենք բացառիկ ենք նաեւ մեր ազգակործան հոխորտացող ռոմանտիզմով:

Պատերա՞զմ, թե՞ խաղաղություն: Եվ ո՞րն է խաղաղության գինը: Սրանք անցած հարցադրումներ են: Ադրբեջանի հետ պատերազմը ցանկացել, թե մերժել ենք, նախապատրաստված ենք եղել, թե անպատրաստ, պատերազմը հայտարարված է եղել, թե թաքուն. երեկվա ու այսօրվա իրողություն է: Այսօր Հայաստանը պատերազմում է Ադրբեջանի հետ ոչ միայն Արցախում, այլեւ Ադրբեջանին սահմանամերձ Հայաստանի 12 շրջաններում եւ 4 սահմանամերձ քաղաքներում: Ի՞նչ է, պատերազմը պոզով-պոչով է լինո՞ւմ: Հաշվե՛ք հայ-ադրբեջանական առճակատման ողջ ընթացքում երկու կողմից էլ քանի՞ խաղաղ բնակիչ է զոհվել, տուն է ավերվել ու շեն դատարկվել, քանի՞ զինվոր է զոհվել ու քանի՞ միլիարդ ռուբլու միջոցներ են ծախսվել զենք-զինամթերքի վրա, ինչպիսի՞ զինական տեխնիկա է օգտագործվել: Ազգային-ազատագրական թեժացող պատերազմն իր թվացյալ-ժամանակավոր հաղթանակներով Արցախի վերջնական հաղթանակի ճանապարհը չէ, այլ Արցախի հայաթափման հավաստի ելքը: Արցախցու զինական ինքնապաշտպանությունը պիտի ուղեկցի նրան իր հողում ապրելու իրավունքի հաստատման ընթացքում:

Ինձ ուղղված դաշնակցական ընկերների հայհոյանքը կմեղմեի ՀՀՇ-ական պարոնների քաղցր հորդորներով ու իմ անկեղծ-մաքուր, բայց անտեղի մտքերով չէի կազմալուծի Արցախի ինքնապաշտպանությունը: *Սակայն մեր աչքի առաջ երեւանյան հրապարակներում գետաշենցի մեր հայրենակցին փոխարինեց շահումյանցին, հետո Մարտակերտի*

չհնականը: Այսօր Ստեփանակերտի բնակիչն է: Կլռեի ընդմիշտ, թե համազգային միասնության, ազգային ուժեղ բանակի ու համաժողովրդական զորեղ պայքարի չքուլացող կոչերի ուղեկցությամբ օրը ցերեկով չդատարկվեր Արցախը: Մխիթարե՞նք մեզ, թե Արցախից եկողը կռվող տղամարդը չէ, այլ առավելապես կին ու ծեր, վիրավոր ու երեխա: Բայց եթե Արցախում կռվող զինվորն իր տունն ու այդ տանն ապրող իր կնոջն ու քրոջը, մեծ ու պստիկին չի պաշտպանում, ի՞նչ կռիվ է դա, կամ շատ շուտով ինչի՞ կվերածվի, հանուն ինչի՞... Տղամարդկային թասիբի՞, իր զոհված ընկերոջ, թե նահատակ նախնու վրեժը լուծող ֆիդայո՞ւ կռվի... Այս կռիվը հայտնի վերջ ունի հերոսական պարտություն ու բարոյական հաղթանակ:

Կներեք. սա իմ կռիվը չէ: Իմ նախնիների հերոսական պարտությունների ու բարոյական հաղթանակների կենսագրությունն իմ ամոթն է, իմ տառապանքն ու խոցը, որ խեղել-թույել է ինձ... Իսկ արդյունքում հողի կորուստ ու գաղթական ազգ, ողբի երգեր ու անարդար աշխարհ, հարեւան ելուզակներ ու անիծված աշխարհագրական դիրք... Իմ նախնիների բոլոր պարտությունները իմ պարտքերն են ու իմ Ուսուցիչը: Ինձ պարտվել չի կարելի: Դուք ինձ մեղադրում եք, թե իմ պարտվողական տրամադրությամբ թուլացնում եմ պաշտպանությունը, հանձնում Արցախը: *Կհամաձայնեի ու կլռեի, եթե այս տարվա ապրիլ ամսին, նվաճելով ամբողջ Արցախը, Շուշվա մատույցների մոտ կանգնեինք, մեր առաջարկներով հնարավորություն ընձեռեինք Ադրբեջանին պատերազմից դուրս գալու տարբերակներ ընտրեր, թե Շուշվա ու Լաչինի գրավմամբ չտապալեինք իրանական միջնորդությունն ու պատերազմական գոտին չընդարձակեինք ներառելով Կրասնոսելսկ, Կապան, Մեղրի... Կախարդական շրջան է մեկ-երկու ռազմական հաջողություններից ոգեւորվում ենք ու նշանակետ ենք ընտրում Աղդամը կամ Նախիջեւանը:*

Այսօրվա Ռուսաստանն Ադրբեջանի՞, թե՞ Հայաստանի հարազատ «ավագ եղբայրն» է: Պատմականորեն հարեւանության դատապարտված երկու ժողովուրդներ սրա՞ համար են իրենց լավագույն զավակների արյունը հեղում իրենց հեթանոս հավատարմության չվերջացող ապացույցներ բերելով: *Չե՞նք կարող դրկիցություն անել*

առանց Ռուսաստանի: Թե՞ ապավինելով մեր ուժերին, «Մահ կամ ազատություն» «պոռալով», միայն զենքով օտարի զենքով ենք ուզում արցախցուն փրկություն բերել, ազգային-ազատագրական պայքար ենք սկսել Արցախի հողը «ադրբեջանցի ելուզակներից» մաքրելու համար: Անկախ-ազատ Հայաստան ու անկախ-ազատ Արցախ. ուզում են միանան: Սա՞ է մեր հնգամյա պայքարի «արցախյան պայքարի վերջնական հաղթանակի» հայտնագործած տարբերակը: Երկու դեպքում էլ մենք պատերազմելու էինք այսօրվա մեծ Աշխարհի ու այդ Աշխարհի այսօրվա հզոր Իրողությունների դեմ արձանագրելով «խաղից դուրս վիճակը»: *Դատապարտված պարտության զգացումը (խոստովանես ինքդ քեզ, թե ոչ) բարոյալքում է ու քայքայում:* Այդպես էլ կա: Մենք մեկ էինք, մենք միասնական էինք միևչեւ իսկական պատերազմը, երբ արդար-անմեղ պահանջատեր էինք արդարությունը ֆիդայական կռվով պաշտպանելու վճռականությամբ: Իսկ երբ այն ռոմանտիկ ֆիդայական կռվից վերածվեց իսկական պատերազմի... Մեզ չեն փրկի անգամ Արգենտինան ու Վենեսուելան, ոչ ՀՀՇ-ի քաղաքական երկվությունը, ոչ ՀՅԴ-ի հոխորտացող կեցվածքը, ոչ արտաքին գործոց նախարարի մեծկալիբրանոց ինքնավստահությունը (շփոթո՞ւմ է Հայաստանն ու Ամերիկան):

Շատ լավ: Մենք չենք սկսել պատերազմը, մենք զոհն ենք, ու ագրեսորն Ադրբեջանն է: Ադրբեջանը կարող էր կամենալ այս պատերազմը, կարող էր եւ չխուսափել պատերազմից փորձելով հայաթափել Արցախը, փակել հարցը բոլոր ժամանակների համար: Մենք մի ելք ունեինք, մի հնար, մի հաստատ նպատակ չպատերազմել: Ասում եք անհնար էր: Չեմ վիճում. քանզի իրողություն է, որ պատերազմում ենք... Լավ ենք պատերազմում, հերոս ժողովուրդ ունենք, մի կասկածեք ու մի մեղադրեք. տվել ենք պայքարին լավագույնը, հնարավորը... Հարցի միջազգայնացմամբ զզվեցրինք աշխարհին, կորցրինք արժանապատիվ կեցվածք ու գոյ: *Պատերազմ եւ խաղաղություն: Հիմա խաղաղության ժամն է: Պարտադրված-դատապարտված խաղաղության ելակետն այն է, որ մենք ադրբեջանցիների կողքին չենք ապրում, այլ իրար մեջ: Ապարդյուն են սահմաններն ուղղելու մեր բոլոր ջանքերը. սահմանի ողջ երկայնքով «չինական պարիսպ» չես քաշի: Առանց Ադրբեջանի հետ*

լավ դրկիցության լիարժեք չենք ապրի: Ափսոս, որ մեր պաշտոնական ու ոչ պաշտոնական մտավորականությունը պարտադրված կամ իրեն կերակրող «ինտերնացիոնալիզմը» չփոխարինեց սովորական հումանիզմով, քաղաքակիրթ մարդու բարյացակամությամբ ու հանդուրժողականությամբ...Թումանյանի օրինական հոգեորդի չեղանք: Երբ պատանու իմ աշակերտի աչքերով, ականջներով, մտքով ու սրտով եմ ընկալում այս հինգ տարվա ընթացքում ադրբեջանցու հասցեին մեր թափած թույնն ու հայհոյանքը, մաղձն ու ատելությունը, սարսռում եմ ամենակարճ ժամանակամիջոցում կկարողանա՞նք այդ կեղտ ու թույնից մաքրել մեզ ու մեր սերունդը, որ երկու դրկիցներ կարողանանք իրար օգնելով լիարժեք ապրել... *Հաստատակամորեն սպիտակ դրոշ պարզող, ապրող մարդկանց ծեռքեր են պետք:* Մեզ ներս ու դրսից մաքրվել է պետք, խաղաղվել ու զուլալվել:

Ջինվորը պիտի կռվի: Մենք մեծ ու փոքր իշխանավորներս, մտավորական ու աշխատավոր, պատերազմի ու խաղաղության միջեւ ընկած վիհը պիտի խիզախենք հաղթահարել, պիտի օգնենք իրարու մի երկար ժամանակաշրջան խաղաղության վարքով, հոգեբանությամբ ու տրամաբանությամբ ապրել ու գործել: Փոքր նախածեռնությունները, տեղային պայմանավորվածությունները ոչինչ չեն տալու, եթե երկու ժողովուրդներով «պատերազմի ռեժիմը» չփոխենք խաղաղ կարգավորման ռեժիմով: Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ հարաբերությունների խաղաղ կարգավորման ռեժիմի անցնելիս միջնորդներ պետք չեն, մասնակից պետություններ են պետք: Հայաստանի իշխանությունները, գործացնելով Արցախի ռազմական ինքնապաշտպանությունը, պիտի Արցախի խնդրի կարգավորման տարբերակներ առաջարկեն Ադրբեջանին բոլոր տարբերակներում ճանաչելով-հարգելով Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը: Արցախը միջազգային իրավունքի սուբյեկտ ներկայացնելու, Ադրբեջան-Արցախ երկխոսությունն աշխատեցնելու ջանքերը կենսունակ չեն, ավելին ենթադրում ենք զինական ուժի պարտադրանք Ադրբեջանին: Միջնորդներ պետք չեն, ոչ էլ որեւէ տեսակի խաղաղարար ուժեր: Հայաստանն ու Ադրբեջանը այդքան իմաստնություն ու վճռակամություն պիտի դրսեւորեն Արցախի համար ընդունելի լուծում գտնելու համար:

Արցախը պիտի գիտակցի, որ 1988 թ. կարգավիճակին վերադառնալն էլ նվաճում է, քաղաքակիրթ աշխարհի իրողությունների ու օրենքների նվաճում: Ո՞վ է մեղավոր, որ թանկ ենք վճարել:

Մենք մեզ պիտի հաշիվ տանք, որ ժողովուրդ ու պետություն տարանք փորձության շփոթելով-խառնելով քաղաքական արկածախնդրությունը դատապարտվածության հետ: Ի՞նչ եք առաջարկում, մի կողմից արյունաքամ լինել փակելով տնտեսությունը սնող բոլոր երակները, ավելի կատարյալ դարձնելով շրջափակումն աշխարհից, մյուս կողմից միջազգայնացնել-տիեզերականացնել մեր վեճը մեր հարեւանի հետ մաշելով փարիզների, նյույորքների ու վիեննաների ճամփաները: Ռուսից աղերսած զենքով շարունակել կռվել նույն զենքով զինված մեր հարեւանի դեմ, շարունակ «պոռալ» անկախ ու ազատ Հայաստան աննախադեպ աստիճանի ստրկացնելով Հայաստանը, հայաթափելով Արցախ աշխարհը: Մինչեւ ե՞րբ: Ի՞նչ հույսով: *Շարունակե՞լու ենք «ցնցել Ադրբեջանը» մեր ռազմական հաջողություններով ապակայունացնելով ադրբեջանցիների քաղաքական կյանքը, հրճվելով, որ Վեզիրովին հաջորդում է Մութալիբովը, Մութալիբովին Սամեդովը, սրան էլչիբեյը: Ո՞վ է հաջորդը: Այսպես մինչեւ Ադրբեջանը նախագահի ճիշտ ընտրություն կատարի՞: Այսպես շարունակեցինք ռուսը գալու է:*

Ամենատարբեր խմբերով ու վայրերում, տարբեր միջնորդների օգնությամբ Ադրբեջանի ու Հայաստանի միջեւ սկսված հանդիպումները հուսադրող են, ողջույնի եւ աջակցության արժանի: Մնում է բարեկրթորեն ազատվել բոլոր տեսակի միջնորդներից: Կոնֆլիկտի խաղաղ կարգավորման առաջին փուլում Արցախը չպիտի պնդի բանակցություններին իր մասնակցության մասին: Ադրբեջանն ու Հայաստանը, կարգավորելով համագործակցության փլված կամուրջները, խաղաղեցնելով իրենց սահմանները, կկարողանան հուսալի երաշխիքներ ստեղծել Ադրբեջանի կազմում Արցախի ապահով գոյության համար:

Թույլ տվեք մի անգամ եւս հիշեցնել: Հասարակարգից հասարակարգ անցնելու, մեծ պետության փլուզման ու անկախ Հայաստանի կայացման բախտորոշ փուլում մենք պահանջ ունեցանք պառլամենտական Հայաստանի Հանրապետության նախագահի, որը նոր-

նոր ծեւավորվող դեմոկրատա-թողտվության մթնոլորտում անհրաժեշտ պետական վճիռները չթաղելու վճռականությամբ օժտված լինի: Ես մեր այսօրվա նախագահի ընտրողներից մեկն եմ միլիոնից մեկը: Ես ներհանրապետական կյանքին առնչվող ցանկացած մեծ ու փոքր բացթողում, սայթաքում ու անկատարություն կներեմ հանրապետության նախագահին: Ամեն ինչ շտկելի է: Նախագահին չի ներվի Արցախը արյունաքամելով հայաթափելը. Արցախը հայաթափող չհայտարարված, բայց թեժացող պատերազմը:

02.10.92

«Հայաստանի Հանրապետություն»